כיתה י' | תנ"ך | שיעור 5 מתוך 6 | 45 דק' | שמות כג, א-לג

ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

משפט צדק ושבתות הזמן: "לא תהיה אחרי רבים לרעת"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את שלושת חלקי הפרק: דיני משפט ועדות (א-ט), שמיטה, שבת ושלוש רגלים (י-יט), והבטחת המלאך והכניסה לארץ (כ-לג)
- התלמידים ינתחו את איסורי ההטיה במשפט ("אחרי רבים", "ודל לא תהדר", "שחד") בעזרת רש"י, ואת מצוות עזרה לשונא בעזרת רש"י והתלמוד
- התלמידים ידונו בכוחו של הרוב ובשאלה מתי צריך לעמוד מול הרוב, ובקשר בין צדק חברתי לשבת ולשמיטה

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מתי הרוב צודק, ומתי חובה לעמוד מולו?

הפרק פותח ב"לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים, לְרָעֹת" (כג, ב), ובאותו פסוק עצמו מסתיים ב"אַחֲרֵי רַבִּים--לְהַטֹּת". חז"ל למדו ממנו את עיקרון הכרעת הרוב בבית הדין, ורש"י גם את האיסור להצטרף לרוב שמטה משפט. השאלה היא איך שני הדברים חיים יחד.

🧪 פתיחה

מתארים ניסוי קבוצתי מוכר: אדם יושב עם קבוצה שכולה נותנת תשובה שגויה בבירור לשאלה פשוטה, ושואלים: "האם הייתם עונים כמו כולם?" אחרי כמה תשובות: פרק כג מתייחס בדיוק לפיתוי הזה, ומציב לו גבול.

📖 הסבר למורה

דיני משפט (א-ט): הפסוקים מזהירים מפני כל מה שמטה את הדין: שמועת שווא ועדות חמס (א), לחץ הרוב (ב), רחמים לא במקומם, "וְדָל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (ג), והפך, הטיה נגד העני (ו), ושוחד: "כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים, וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים". באמצע, בהפתעה, שתי מצוות על בהמת האויב: להשיב אותה כשהיא תועה, ולעזור כשהיא כורעת תחת משאה: "עָזֹב תַּעֲזֹב, עִמּוֹ".

שבתות הזמן (י-יט): בשנה השביעית הארץ נשמטת "וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ", וביום השביעי שובתים "לְמַעַן יָנוּחַ, שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ, וְהַגֵּר". הנימוק של השמיטה והשבת כאן הוא חברתי: מנוחה לחלש, לעבד, לגר ולבהמה. אחר כך שלוש הרגלים: חג המצות, חג הקציר וחג האסיף, והפרק נחתם ב"לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי, בַּחֲלֵב אִמּוֹ".

המלאך והארץ (כ-לג): ה' מבטיח "הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, לְפָנֶיךָ, לִשְׁמָרְךָ, בַּדָּרֶךְ", ומזהיר לשמוע בקולו. הכיבוש יהיה הדרגתי: "מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ, מִפָּנֶיךָ", והאזהרה העיקרית היא מפני עבודה זרה ודרכי עמי הארץ. הפרק מסיים את "ספר הברית" שיוקרא לעם בפרק כד.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק כג, פסוקים א-יט

(א) לֹא תִשָּׂא, שֵׁמַע שָׁוְא; אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע, לִהְיֹת עֵד חָמָס.

(ב) לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים, לְרָעֹת; וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב, לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים--לְהַטֹּת.

(ג) וְדָל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ.

(ד) כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ, אוֹ חֲמֹרוֹ--תֹּעֶה: הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ, לוֹ.

(ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ, רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ, וְחָדַלְתָּ, מֵעָזֹב לוֹ--עָזֹב תַּעֲזֹב, עִמּוֹ.

(ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ, בְּרִיבוֹ.

(ז) מִדְּבַר־שֶׁקֶר, תִּרְחָק; וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג, כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע.

(ח) וְשֹׁחַד, לֹא תִקָּח: כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים, וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים.

(ט) וְגֵר, לֹא תִלְחָץ; וְאַתֶּם, יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר--כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם, בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם.

(י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים, תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ; וְאָסַפְתָּ, אֶת־תְּבוּאָתָהּ.

(יא) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ, וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ, וְיִתְרָם, תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה; כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ, לְזֵיתֶךָ.

(יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת--לְמַעַן יָנוּחַ, שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ, וְהַגֵּר.

(יג) וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם, תִּשָּׁמֵרוּ; וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ, לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ.

(יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים, תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה.

(טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת, תִּשְׁמֹר--שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם; וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי, רֵיקָם.

(טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ, אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה; וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה.

(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, בַּשָּׁנָה--יֵרָאֶה, כָּל־זְכוּרְךָ, אֶל־פְּנֵי, הָאָדֹן ה'.

(יח) לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ, דַּם־זִבְחִי; וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי, עַד־בֹּקֶר.

(יט) רֵאשִׁית, בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ, תָּבִיא, בֵּית ה' אֱלֹהֶיךָ; לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי, בַּחֲלֵב אִמּוֹ.

שמות פרק כג, פסוקים כ-לג

(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, לְפָנֶיךָ, לִשְׁמָרְךָ, בַּדָּרֶךְ; וְלַהֲבִיאֲךָ, אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי.

(כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ, אַל־תַּמֵּר בּוֹ: כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם, כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ.

(כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע, בְּקֹלוֹ, וְעָשִׂיתָ, כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר--וְאָיַבְתִּי, אֶת־אֹיְבֶיךָ, וְצַרְתִּי, אֶת־צֹרְרֶיךָ.

(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי, לְפָנֶיךָ, וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי, וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי; וְהִכְחַדְתִּיו.

(כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם, וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם: כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם, וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם.

(כה) וַעֲבַדְתֶּם, אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם, וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ, וְאֶת־מֵימֶיךָ; וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה, מִקִּרְבֶּךָ.

(כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה, בְּאַרְצֶךָ; אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ, אֲמַלֵּא.

(כז) אֶת־אֵימָתִי, אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ, וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם, אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם; וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ, עֹרֶף.

(כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה, לְפָנֶיךָ; וְגֵרְשָׁה, אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי--מִלְפָנֶיךָ.

(כט) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ, בְּשָׁנָה אֶחָת: פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה, וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה.

(ל) מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ, מִפָּנֶיךָ, עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה, וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ.

(לא) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ, מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים, וּמִמִּדְבָּר, עַד־הַנָּהָר: כִּי אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם, אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, וְגֵרַשְׁתָּמוֹ, מִפָּנֶיךָ.

(לב) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם, בְּרִית.

(לג) לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצֶךָ, פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי: כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם, כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים, לָרָעֹת" (שמות כג, ב)

💭 **מפרשים:** רש"י מביא את מדרש חז"ל על הכרעת רוב בבית הדין, ואחר כך מפרש לפי הפשט: "אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מַטִּין מִשְׁפָּט, לֹא תֹּאמַר, הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם" (רש"י כג, ב).

📜 **כתוב:** "וְדָל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" (שמות כג, ג)

💭 **מפרשים:** "לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין" (רש"י כג, ג) ולומר "דַּל הוּא אֱזַכֶּנּוּ וַאֲכַבְּדֶנּוּ". גם רחמים על העני אסור שיטו את המשפט.

📜 **כתוב:** "כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ, רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ" (שמות כג, ה)

💭 **מפרשים:** רש"י: "עֶזְיבָה זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה". בתלמוד נשאלת השאלה במי להתחיל כשאוהב צריך עזרה בפריקה ושונא בטעינה, והתשובה: "מִצְוָה בְּשׂוֹנְאֵי, כְּדֵי לָכוֹף אֶת יִצְרוֹ" (בבלי בבא מציעא לב ע"ב).

📜 **כתוב:** "וְשֹׁחַד, לֹא תִקָּח" (שמות כג, ח)

💭 **מפרשים:** "אֲפִלּוּ לִשְׁפּוֹט אֱמֶת" (רש"י כג, ח), ועל "יעור פקחים": "אֲפִלּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹטֵל שֹׁחַד סוֹף שֶׁתְּטָרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: ניסוי הקבוצה, האם הייתם עונים כמו כולם? (5 דקות)
2. קריאה: כג, א-ט, ומיון "מה מטה את המשפט?" (לחץ, רחמים, שנאה, שוחד) (10 דקות)
3. כתוב / מפרשים: "אחרי רבים", "ודל לא תהדר", "שחד" עם רש"י (9 דקות)
4. עיון בזוגות: חמור השונא (ד-ה) עם רש"י והתלמוד (8 דקות)
5. קריאה מודרכת: כג, י-יט וכ-לג, השבת והשמיטה כצדק חברתי; המלאך (9 דקות)
6. סיכום וכרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. אילו גורמים יכולים להטות את המשפט לפי פסוקים א-ח? מנו שלושה.
2. מה הנימוק לשבת בפסוק יב, ובמה הוא שונה מהנימוק בעשרת הדיברות (כ, יא)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. איך ייתכן שאותו פסוק אומר "לא תהיה אחרי רבים" וגם "אחרי רבים להטת"? הסבירו בעזרת רש"י.
2. למה לדעתכם מופיעות מצוות חמור השונא דווקא בתוך דיני המשפט?

הערכה (מה דעתי?)

1. "ודל לא תהדר בריבו": האם אין מקום לרחמים בבית המשפט? נמקו.
2. "מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו": מה דעתכם על העיקרון? מתי קשה ליישם אותו?

🏁 סיכום השיעור

פרק כג משלים את "ספר הברית". הוא דורש משפט שאינו נכנע לרוב, לרחמים או לשוחד, ומבקש לעזור גם לשונא. השבת והשמיטה מוצגות כאן כמנוחה לחלשים: לעבד, לגר ולאביונים. הפרק מסתיים בהבטחה לליווי בדרך לארץ ובאזהרה מפני עבודה זרה, ומכין את כריתת הברית בפרק כד.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "פעם הייתי בסיטואציה שבה הרוב טעה (בלי שמות), ומה שהפרק היה אומר לי לעשות הוא _____."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה משפטית: עקרונות של שיפוט הוגן (עדות אמת, אי-משוא פנים, איסור שוחד) והשוואה לכללי האתיקה של שופטים במדינת ישראל.
- דיון ערכי פתוח: לחץ חברתי, קונפורמיות ועמידה מול הרוב.
- השבת והשמיטה כחקיקה חברתית: מנוחה לעובד, לגר ולבהמה, והשוואה לחוק שעות עבודה ומנוחה.
- עזרה לשונא: דיון על הפרדה בין יחס אישי לחובה מוסרית.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י כג, ב: מדרש חז"ל על הכרעת הרוב בדיני נפשות לצד פירושו לפי הפשט ("וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כִּפְשׁוּטוֹ").
- רש"י כג, ג וכג, ח: "לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד" ו"אֲפִלּוּ לִשְׁפֹּט אֱמֶת", טוהר המשפט.
- תלמוד בבלי בבא מציעא לב ע"ב: "מִצְוָה בְּשׂוֹנְאֵי, כְּדֵי לָכוֹף אֶת יִצְרוֹ", ושאלת צער בעלי חיים; עבודת המידות.
- שלוש הרגלים ו"לא תבשל גדי בחלב אמו" (רש"י כג, יט) כיסוד לדיני בשר וחלב.

💡 הערות למורה

את חלק כ-לג אפשר לקרוא בקצרה ולשאול רק "מה מבטיח ה' ומה הוא דורש?" כדאי להביא את הניסוח העברי של "חוק שעות עבודה ומנוחה" או את כללי האתיקה לשופטים כמסמך קצר להשוואה (אם יש זמן). בניסוי הקבוצה מתארים אותו בקצרה בלי להציג פרטים מחקריים מדויקים. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

מה מטה את המשפט, "אחרי רבים" לפי רש"י, "ודל לא תהדר", שוחד, חמור השונא, השבת והשמיטה, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות כג (מכון ממרא)
- רש"י על שמות כג, ב (ספריא)
- רש"י על שמות כג, ג (ספריא)
- רש"י על שמות כג, ה (ספריא)
- רש"י על שמות כג, ח (ספריא)
- בבלי בבא מציעא לב ע"ב (ספריא)

מחוון: משפט צדק ושבתות הזמן: "לא תהיה אחרי רבים לרעת"

1. רוב: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים, לְרָעֹת", המספרים אינם קובעים אמת. רחמים: "וְדָל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ", רחמים מטים את הדין. נגד העני: "לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ, בְּרִיבוֹ", זלזול בחלש. שוחד: "כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים", השוחד מעוור גם את החכם.

2. רש"י: אם רשעים מטים משפט, אל תצטרף אליהם בגלל שהם רבים: "לֹא תֹאמַר, הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם הִנְנִי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם". בדיון כשר, לעומת זאת, הולכים אחרי הרוב ("אחרי רבים להטת", לפי חז"ל הכרעת הרוב בבית הדין). הרוב מכריע כשכולם דנים ביושר, לא כשהוא מטה את הדין.

3. לא לתת לעני כבוד ויתרון בדין ולומר "דל הוא אזכנו": "לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין". פסוק ו אוסר את ההפך, להטות נגדו. יחד: המשפט צריך להיות שווה לכולם.

4. לעזור לשונא לפרוק או לטעון את בהמתו ("עזיבה זו לשון עזרה", רש"י). התלמוד: כשאוהב ושונא צריכים עזרה, מקדימים את השונא, כדי לכוף את היצר, כלומר להתגבר על השנאה ולהפוך אותה.

5. שוחד פוגע בשיקול הדעת עוד לפני ההטיה המכוונת; אפילו חכם שנוטל שוחד "סוֹף שֶׁתִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו". "יעור פקחים": גם אדם חכם ורואה מתעוור.

6. שמיטה: "וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ, וְיִתְרָם, תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה". שבת: "לְמַעַן יָנוּחַ, שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ, וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ, וְהַגֵּר". המנוחה מגיעה לאביונים, לבהמה, לעבד ולגר: נימוק חברתי.

7. א. דוגמאות: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים, לְרָעֹת" ורש"י על הרוב שמטה משפט; "וְדָל, לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ" ורש"י "לֹא תַחֲלֹק לוֹ כָּבוֹד"; "וְשֹׁחַד, לֹא תִקָּח" ורש"י "אֲפִלּוּ לְשַׁפּוֹט אֱמֶת". ב. השמיטה והשבת נותנות לחלשים חלק בתבואה ובמנוחה ("וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ, וְהַגֵּר"); חמור השונא דורש עזרה גם למי שאני לא אוהב. הקשר ל"וְאַתֶּם, יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר": הזיכרון של עבדות מצרים, שבה לא הייתה מנוחה, מחייב לתת מנוחה לגר ולעבד; או: מי שידע מה זה להיות זר ישים את עצמו במקום האחר, גם כשהוא שונא. ניקוד מוצע: סעיף א 8 (2 דינים × 4); סעיף ב 12 (שמיטה ושבת 4, חמור השונא 4, קשר לפסוק ט 4).

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ותלמוד בבלי מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: מעמד הר סיני ופרשת משפטים (שמות יט-כד) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, עיון בחוק המקראי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, ספורנו, אור החיים ומדרש); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.